

Hortikültürel Terapisi Tanımları Modelleri ve Örnekleri **Horticultural Therapy Definitions Models and Examples**

Akademisyen Kitabevi, Ankara 225 Sayfa

Sima Pouya

Doç. Dr. İnönü Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi

Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Malatya, Türkiye

E-posta: sima.pouya@inonu.edu.tr ORCID: 0000-0001-6419-1756

Günümüzde hastaneler ve diğer sağlık kuruluşları, bahçeleri iyileşmenin önemli bir parçası olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte, teknolojik gelişmeler ve ekonomik baskının hızlı bir şekilde büyümesi ile doğa-insan ilişkisi uzun bir süre ihmal edilmiştir. Sağlık alanında uzun bir geçmişine rağmen, doğal çevrenin sağlık üzerindeki etkileri son zamanlarda sistematik olarak incelenmeye başlanmıştır. Literatürü incelediğimde, hortikültürel terapinin tarihinin 1960 yıllara dayandığını görmekteyiz. Ancak ülkemizde bu terapi yöntemi uygulamaları kapsamında, özel gereksinimli bireyler, yaşlılar, mahkûmlar, hastalar, evsizler, doğal afetlerden etkilenenler, kimsesizler, madde bağımlıları, risk altındaki çocuklar vb. birçok kişinin hortikültürel terapisinden faydalanabilme imkânı olmasına rağmen oldukça eksik olduğu, neredeyse hiç faydalanma olmadığını fark ettim. Yaptığım araştırmalarla ülkemizde açık alanların iyileştirici özelliği dikkate alınmadan tasarlandığını ifade edebilirim. Yıllar içinde yaptığım çalışmalar aracılığıyla hastane binalarındaki mevcut balkonlar ve terasların kullanılmadığı, hastane etrafındaki alanların işlevsiz kaldığını ve daha çok arabalara ev sahipliği yaptığını, eğitim merkezlerinin ve okul bahçelerinin doğru tasarlanmadığı, sağlık ve rehabilitasyon merkezlerinin bahçelerinin yalnızca estetik kaygılar taşıdığı ve bu alanlarda ağırlıklı olarak hasta yakınlarının oturma birimlerini kullandıkları; huzur ve yaşlı evlerindeki yeşil alanların erişilebilir olmadığı vb. sorunlarını tespit ettim. Diğer ülkeler gibi hortikültürel terapinin Türkiye’de tam anlamıyla doğru bir biçimde uygulanması için her şeyden önce hortikültürel terapinin bahçecilik programlarıyla aynı olmadığını anlatılması ve toplumun bilinçlendirmesi, yurtdışındaki uygulama merkezleri ile bağlantıların kurulması ve paralel çalışılması, gönüllülerin ve yardımseverlerin teşvik edilmesi için stratejilerin düşünülmesi, disiplinler arası becerilerin ilgili eğitimler aracılığıyla geliştirilmesi, uzman kişilerin bir araya gelip çalışması, ulusal ve yerel yönetimler tarafından desteklerin sağlanması ve uygulama örneklerinin artırılması önerilmektedir. Hortikültürel terapisi uygulanacak merkezlerde bireyi iyi tanıyan eğitmen (bilişsel özellikleri, fiziksel yetileri, kişisel ilgi alanlarını takip eden) ve engel durumuna göre fiziksel kapasiteleri tanımlayacak olan fizyoterapistler, hekimler, toprak ve bitki ile grubu bir araya getirecek ilgili tasarım ve planlama uzmanlarının (mimar, mühendis, peyzaj mimarı) birlikte çalışmaları ile oldukça yararlı ve başarılı sonuçlar elde edilecektir.

Bu kitabın oluşturulmasının temel amacı, geniş bir alan olan hortikültürel terapisi konusunda özellikle Türkçe yazılmış öncül kaynak olarak yerel literatüre kazandırılması ve öğrendiklerimin paylaşılması olmuştur. Hortikültürel terapisi birçok bilim dalını ve birçok alanı içermektedir. Bu kitap teoriyi ve pratiği birlikte sunan bir birikim ürünüdür. Hortikültürel terapisi sürecinde aktif bir rolü olan terapist, tedaviyi planlamaktan, seansları geliştirmekten, danışanla etkileşim kurmaktan ve sonuçları kaydetmekten sorumludur. Bu konuların her biriyle ilgili gereken teknikler ve beceriler bu kitapta açıklanmıştır. Ayrıca bu kitaptaki bilgiler terapötik bahçecilik, topluluk geliştirme ve diğer klinik olmayan amaçlar için bahçeciliği bir araç olarak kullananların becerilerini de geliştirmesine yardımcı olacaktır. Bunlar ve diğer topluluk bahçivanlık programları, hortikültürel terapisi tanımı içinde olmasa da ortak olarak bitki yetiştirmenin insan yararına olmasını savunmaktadır. Bu kitapta açıklanan temel yöntemlerin kullanılması, topluluk bahçecilik programı liderlerinin amaçlarını netleştirmelerine, programlama çabalarına odaklanmalarına ve ölçülebilir sonuçlar üretmelerine yardımcı olacaktır. Kitap 8 bölümden oluşmakta olup, Bölüm 1’de, doğanın iyileştirici etkisi ve geçmişte bu yanan doğanın terapötik ortamı olarak kullanımı açıklanmıştır. Ayrıca doğa da yapılan farklı terapi müdahalelerin hortikültürel terapi ile farklılıklarının anlaşılması için doğa temelli terapi programları ve tanımları bu bölümde ele alınmıştır. Doğa temelli terapilerden; açık hava macera eğitimi, vahşi yaşam terapi

programları, açık hava deneyimsel terapisi, ekoterapi, çiftçilik ve hayvan destekli terapi yöntemleri açıklanmıştır.

Bölüm 2’de hortikültürel/bahçe terapisinin tanımı, terminolojisi, hortikültürel terapisti, hortikültürel terapisinin amaçları, faydaları, eğitim ve araştırma konuları açıklanmıştır. Burada, pratisyenlerin çalışmalarını hortikültürel terapisi olarak tanımlayıp tanımlamayacaklarını bilmelerine yardımcı olmak için hortikültürel terapisi ile terapötik bahçeçiliğin tanımları ve farklılıkları açıklanmıştır. Ayrıca bu konu ile ilgili dünyadaki profesyonel kurumlar ve yapılan çalışmalar özet olarak incelenmiştir. Hortikültürel terapi programlarını şekillendiren sistemler ve olaylar, program türleri ve kullanıcıların genel tanıtımı ve terapötik bir ortam olarak bahçivanlığın önemi üzerindeki düşünceleri bu bölümde incelenmiştir.

Bölüm 3’te odak noktası terapist-danışan ilişkisi olmuştur ve etkili bir danışan ve terapist ilişkisini sağlamak için açıklamalar yapılmıştır. Bu bölümde, arketiplerin, anlatıların ve öznel deneyimin terapötik bir ilişkinin gelişimini nasıl etkilediği açıklanmıştır. Ayrıca terapötik modeller ve yaklaşımlar, çok çeşitli hortikültürel terapi programlarına uygulanabilirlikleri açısından incelenmiştir.

Bölüm 4’te bir hortikültürel terapisi uygulamasında oturumların bileşenlerini tutarlı ve anlamlı bir program dâhiline entegre etmeye odaklanmıştır. Stratejik planlamaya dikkat edilmesi olumlu sonuçlar sağlayacaktır. Ayrıca oturumların süreci, planları nasıl incelenmesi ve değerlendirmesi hakkında bu bölümde açıklamalar yapılmıştır.

Hortikültürel terapistleri, bir birey veya benzer hedefleri paylaşan bir grup için bir programa hangi formatı, hedefi veya etkinlikleri dâhil edeceklerini düşünürken, etkili olma olasılığı yüksek olanları seçmek için çalışırlar. Bu doğrultuda kanıta dayalı uygulama kavramı ve araştırmada uygulamayı temellendirmenin yolları bu bölümde incelenmiştir.

Bölüm 5’te hortikültürel terapisinin 3 temel modeli; terapötik, mesleki ve sağlık modellerine dayalı hortikültürel terapisi açıklanmıştır. Her bir modelde odak noktaları ve amaçları, bağlam ve uygulamaları ve programlamaların detayları incelenmiştir. Genel olarak, modellerin arasındaki farklılıklardan ziyade benzerlikler vardır. Aynı ortamda birden fazla model uygulanabileceğini de belirtmek önemlidir.

Bu bölümde, hortikültürel terapisi programlamasında mesleki modelin kullanımı incelenmiştir. Modelin özellikleri açıklanmış ve özellikle engelli kişiler için kariyer gelişimine ilişkin gerekli bilgiler gözden geçirilmiştir. Alan ihtiyaçları, program geliştirme, profesyonel iş birliği ve tedavi süreçleri ile birlikte çeşitli mesleki programlar ve uygulamalar ayrıca incelenmiştir. Yapılan uygulama örneklerin incelemesiyle bir mesleki rehabilitasyon yaklaşımının nasıl kurulacağı ve yönetileceği bu bölümde açıklanmaya çalışılmıştır.

Ayrıca bu bölümde, sağlıklı yaşam bakım modellerine dayanan hortikültürel terapisi tartışılmıştır. Bu bölümde sağlık kavramının hortikültürel terapisi ile ilgili tanımı ele alınmış ve sağlıklı yaşam bakım modellerine dayalı hortikültürel terapisi, diğer modellere dayalı yaklaşımlarla karşılaştırılmıştır. Sağlıklı yaşam modeline dayalı hortikültürel terapisinin faydalarına ilişkin teorik temeller ve araştırmaya dayalı kanıtlar tartışılması ve bu model hortikültürel terapisinin özellikleri ana hatlarıyla belirtilmiş ve örnek programlar açıklanmasıyla ve bu modelin zorlukları ve fırsatları ele alınmıştır.

Bölüm 6’de ele alınan belgeleme ve dokümantasyon türlerine ek olarak, belgelemenin ayrıca başka amaçlar için kullanılabileceği konusunda açıklamalar getirmiştir.

Hortikültürel terapisi programında sonuçlarının belgelenmesi, profesyonel hortikültürel terapisi uygulamanın önemli bir parçasıdır. Bu bölüm, belgelemenin neden önemli olduğunu tartışarak, hortikültürel terapisi program etkinliğini ve profesyonelliğini sağlamaya yönelik genel yönergeler sunmaya çalışmıştır.

Bireysel katılımcılara hortikültürel terapisi sağlanırken kullanılan dokümantasyon türlerinden; değerlendirmeler, müdahale veya tedavi planları, ilerleme veya gözlem notları, taburcu özetleri ve yazılı ve sözlü iletişim kayıtlarını sayabiliriz.

Bir hortikültürel terapisi programı herhangi bir terapötik, mesleki veya sağlıklı yaşam hedeflerine odaklansa da dokümantasyon profesyonel bir program ile profesyonel olmayan bir program arasında büyük bir fark sağlar. Dokümantasyon amaçları, mesleki sorumluluk ve yükümlülüklerin yerine getirilmesi, hizmetlerin ve tedavi sürecinin yazılı bir kaydının sağlanması, tedavi ekibi veya diğer disiplinlerle iletişimin kurulması, katılımcıların ilerlemesinin izlenmesi, sonuçların gösterilmesi ve bazı düzenleyici veya akreditasyon kuruluşlarının gerekliliklerini yerine getirilmesi olmuştur.

Birçok sağlık bakım, rehabilitasyon ve eğitim ortamında yerel ve devlet yasalarına göre belgeleme zorunludur. Her belirli ortamın düzeyini ve akreditasyon kuruluşlarının özel kurallarını bilmek, dokümantasyon standartları ve gerekliliklerin karşılamasını açısından hayati önem taşımaktadır. Etik uygulamada, dokümantasyon yükümlülüklerini yerine getirmek için zaman ve çaba harcamayı gerektirir. Dokümantasyon düzenlemelerin zamanında yapılması ve kapsamlı bir Şekilde yerine getirilmemesi, yasal ve mali açıdan ciddi sonuçlara neden olabilir. Avrupa ve Amerika’da yapılan çalışmalarda sigortacılar ayrıca hortikültürel terapi hizmetleri için geri ödeme yapmadan önce ilgili belgeleri isteyebilir. Dokmantasyondaki detaylara verilen dikkat, sağlanan hizmet ve bakımın kalitesini gösterecektir.

Bu bölümde ele alınan belgeleme ve dökümantasyon türlerine ek olarak, belgeleme ayrıca başka amaçlar için toplanabileceği ve kullanılabilmesi konusunda açıklamalar getirmiştir. Örneğin, birçok tesiste kalite güvencesi ve performans iyileştirmesi için süreç izleme prosedürleri kullanılabilir. Dokümantasyon ayrıca, belirli bir bahçecilik programı veya alan hizmetlerinin iyileştirmesini amaçlayan programlar için de faydalı olabilir. Ayrıca, yazılı belgeler hortikültürel terapisinin değeri ve yararları ile ilgili kanıtları artırmak için araştırma amacıyla toplanabilir, ölçülebilir, tanımlanabilir ve raporlanabilir. Bunun gibi çalışmalar, hortikültürel terapinin profesyonel imajını ve mesleğin görünürlüğünü geliştirecektir.

Bölüm 7’de hortikültürel terapisi program yönetimi tartışılmış ve çok çeşitli ortamlarda programların etkin bir Şekilde koordinasyonunu kolaylaştıracak araçlar incelenmiştir.

Bu bölüm hortikültürel terapisi program yönetimini tartışmış ve çok çeşitli ortamlarda programların etkin bir Şekilde koordinasyonunu kolaylaştıracak araçları incelemiştir. Ayrıca bu bölümde bir hortikültürel terapistinin yönetim rolünün ne olduğu, program hedefleri nasıl geliştirildiği, personeli, gönüllüleri ve stajyerleri nasıl yönetilmesi, programlama sitelerinin yönetimi ve güvenliği nasıl olduğu, etkili pazarlama hususları, stratejik program değerlendirmesi ve bütçeleme hususları ele alınmıştır.

Son olarak Bölüm 8’de hortikültürel terapisi mesleğinin gelişimi için yapılması gerekenler ve mevcut zorluklar ve sınırlandırmalar açıklanmıştır.

Hortikültürel terapisi mesleği farklı zorluklar ve sınırlılıklarla karşı kaşıyadır. Hortikültürel terapisi, kamu bilinci, finansman ve kanıta dayalı araştırma eksikliğinin yanı sıra tıp meslekleri ve diğer yardımcı terapiler arasında, güvenilirlik nedeniyle engellenmiştir. Bu zorluklar her genç bir meslekte yaygın olduğu gibi hortikültürel terapi mesleğinde de yaşanmaktadır. Ancak müzik, sanat, rekreasyon ve dans terapileri gibi kanıta dayalı araştırmalarda sağlam destek, sağlığı destekleyen sonuçlar ve halkın bilinçlenmesi ile hızlı bir Şekilde büyümeye başlamış ve bununla ilgili talepler ortaya çıkmıştı. Yaşanan sorunların üstesinden gelmek, AHTA’nın önemli hedeflerinden olmuştur. Dünya çapındaki kuruluşlar, hortikültürel terapisi uygulayıcıları, eğitimciler ve araştırmacıların yanı sıra hortikültürel terapisi müdahalelerini kullanan diğer ilgili profesyoneller de mesleği tanımlamak için çalışmaktadırlar. Bazı ülkelerde, hortikültürel terapisi uygulaması, hortikültürel terapisini, yeşil bakımın veya diğer doğa temelli terapilerin bir parçası olarak kullanılmışlardır.

Genel olarak, hortikültürel terapistleri için en önemli konu istihdamdır. Amerika Birleşik Devletleri’nde hortikültürel terapistlerin üç temel ücretli istihdam modeli vardır. Hortikültürel terapistleri üç Şekilde yani çalışan, uygulayıcısı (müteahhit), danışman veya bunların bir kombinasyonu olarak işe alınıyorlar. Kısaca, bir çalışana, çalışma saatleri ve yeri ile gerçekleştirilecek işe görevleri üzerinde işveren tarafından ödenen vergiler ve diğer ödemelerle birlikte bir maaş veya saatlik ücret belirlenir. Ancak bir uygulamacıyı bir ürünü teslim eder ve çok esnek çalışır. İşveren, belirli hizmetler için bir hortikültürel terapistiyle sözleşme yapabilirler ve sözleşme tipik olarak bir dizi düzenli oturumların ve bazen bahçe gözetimi işlerini kapsar. Bir danışman ise tavsiyeler verir, yani çeşitli sonuçların elde etmesi için bir kuruluşa danışmanlık hizmeti sağlar.